

TARPTAUTINĖS KONFERENCIJOS VILNIUJE, MAŽAI ŽINOMOS LIETUVOS ISTORIKAMS

Šiuolaikinėje Lietuvoje vyksta daug istorinėms problemoms skirtų mokslinių konferencijų. Nepalyginti daugiau negu tarybiniais metais, kai tarptautinės istorinės mokslinės konferencijos Lietuvoje pasitaikydavo nepaprastai retai. Ir dalyvau-davo jose vienas ar du istorikai iš kaimyninės Lenkijos. Po 1990 metų padėtis kardinaliai pasikeitė. Suprantama, ne tik todėl, kad užsieniu tapo Ukraina, Baltarusija ir visos kitos buvusios TSRS respublikos. Pas mus dabar gali atvykti tiek išeivijos istorikų, daugiausia iš JAV, tiek kitataučių iš visos Europos ir ne tik jos šalių. Tarptautines mokslines konferencijas kartais organizuoja aukštos valstybės institucijos, bet dažniausiai – universitetai.

Čia norėčiau aptarti ar tik plačiau informuoti apie tarptautines konferencijas, kurias organizuoja viena negausi tautinė bendrija. Tai graikų bendruomenė Lietuvoje „Pontas“, kuriai vadovauja teisininkas, baigęs Vilniaus universitetą, Georgios Macukatovas. Šių graikų protėviai dar keletą šimtmečių iki Kristaus gyveno pietinėje Juodosios jūros pakrantėje, kuri viduramžiais priklausė didžiąjai krikščioniškai Bizantijai. Jos sostinė Konstantinopolis buvo Rytų krikščionių – Ortodoksų (Stačiatikių) bažnyčios centras, panašiai kaip Roma – katalikų. Ir dabartiniame Stambule reziduoja vyriausiasis ortodoksų patriarchas, bet tai daugiau duoklė tradicijai.

XV amžiuje Ponto graikai galutinai pateko į turkų jungą. Kai XVIII amžiaus antroje pusėje Rusija prisijungė šiaurinės Juodosios jūros pakrantes ir Krymą, ten persikėlė nemažai Ponto graikų. Pasilikusieji Turkijos valdžioje Pirmojo pasaulinio karo ir 1919–1923 metais buvo žiauriai persekiojami bei masiškai žudomi. Tai buvo tikras genocidas, nors ne visuotinis kaip armėnų. Tačiau rezultatas buvo toks pat. Ponto graikų nebeliko, kaip, beje, ir visoje Turkijoje. Kai kuriems graikams pavyko pasiekti Kaukazą. Išlikę gyvi Ponto pagal 1923 metų Lozanos taikos sutartį tarp Graikijos ir Turkijos buvo iškeldinti į Graikiją. Ten, neturtingoje

šalyje, jie ilgus metus skurdo ir sunkiai integravosi į jos visuomenę.

TSRS graikai, nors religijos išpažinimas buvo varžomas, kurį laiką turėjo mokyklas gimtąja kalba, ja buvo leidžiami laikraščiai. Tačiau 1937–1938 metų teroro laikotarpiu buvo sunaikinta dauguma graikų inteligentijos, uždarytos mokyklos, nutrauktas spaudos leidimas. Baigiantis Antrajam pasauliniam karui ir pirmaisiais pokario metais graikai iš Krymo ir Kaukazo buvo ištremti į Vidurinę Aziją. Vėliau jie galėjo išsikelti iš tremties vietų, bet kalbinės asimiliacijos procesas nesustojo, netgi spartėjo. Dauguma Lietuvoje gyvenančių Ponto graikų jau beveik nebemoka gimtosios kalbos, sukūrė mišrias šeimas, neblogai kalba lietuviškai. Tačiau jie tebeturi tautinę savimonę, kurioje išliko istorinė atmintis apie amžinai prarastą šiltos jūros skalaujamą saulėtąjį tėvynę ir turkiškojo genocido siaubą.

Tad nenuostabu, jog „Ponto“ bendruomenė 2003 m. gegužės 19 d. suorganizavo konferenciją, skirtą paminėti liūdnei 550 metų sukakčiai nuo to laiko, kai turkai užėmė Konstantinopolį ir sunaikino Bizantijos imperiją. Kartu tautinių bendrijų namuose buvo surengta paroda „Bizantijos kultūrinis palikimas“.

Jų pasisiekimas paskatino paruošti, daugiausia G. Macukatovo pastangomis, tęstinį projektą „Europos Sąjunga ir Bizantijos kultūrinis palikimas“. Europos paminėjimas visiškai pagrįstas – juk šio palikimo saugotoja nėra vien tik šiuolaikinė Graikija. Vyraujanti bizantiškosios kultūros įtaka apėmė visas Balkanų šalis, Moldaviją, Rytų slavus (LDK laikais per juos ir etninę Lietuvą), Gruziją, Armėniją, iš dalies Pietų Italiją. Netgi vokiška Šventojo Romos imperija ir Vengrija epizodiškai palaikydavo artimus ryšius su Bizantija. Įgyvendinant projektą, 2005 m. kovo 17–20 d. buvo surengta konferencija „Bizantijos kultūrinis paveldas ir dabartinė Europa“. Joje skaitė pranešimą mūsų fakulteto atstovas, tada dar doktoran-

tas, Nerijus Babinskas. Konferencijoje dalyvavo mokslininkų iš aštuonių užsienio šalių, tad ją pagrįstai galima vadinti tarptautine.

Kita konferencija – „Europos Sąjunga ir Bizantijos kultūrinis palikimas: istorija ir perspektyvos“ – vyko 2007 m. birželio 22–27 d. Joje pranešimus skaitė trys VU istorikai: B. Sotirovič, N. Babinskas ir šios apžvalgos autorius. Ši konferencija turėjo ryškiai tarpdalykinį pobūdį. Šalia „grynai“ istorinės tematikos dėmesingai buvo išklausyti prof. Jevgenijaus Kostino pranešimas „Bizantiškumas ir euroazijietiškumas rusų filosofijoje“, Moldovos atstovo K. J. Čebanu „Bizantija ir moldavų freska“ ir moldavo, gyvenančio Lietuvoje, dr. P. Skramtaj „Bizantijos muzikinės kultūros įtaka Balkanų šalių ir Europos muzikinei kultūrai“. Pirmajame šios konferencijos posėdyje pranešimą „Bizantijos palikimas – Rytų krikščioniškosios valstybės ir jų integracija į euroatlantines struktūras“ padarė Seimo narys dr. Egidijus Vareikis. Jis, beje, yra Lietuvos Respublikos Seimo Tarpparlamentinių ryšių su Graikijos Respublika grupės pirmininko pavaduotojas ir Tarpparlamentinių ryšių grupės su Kipro Respublika narys. Keli šių grupių nariai, mažiausiai du, dalyvavo visų aptariamų konferencijų plenariniuose posėdžiuose. Atkreipė į save dėmesį Baltarusijos atstovas Sergėjus Kašliakas – „šimtaprocentinis bizantistas“, rašantis disertaciją iš Bizantijos imperijos karybos istorijos.

Dideliu užmoju ir dalyvių iš užsienio gausa išsiskyrė 2009 m. birželio 19–25 d. konferencija tokiu pat kaip 2007 m. pavadinimu. Joje dalyvavo akademikas iš Rusijos Michailas Bibikovas, aukštas atsargos kariškis, istorikas bei rašytojas dr. Haris Cirkinis iš Graikijos, minėtas Sergėjus Kašliakas, jau apgynęs disertaciją. Kaip visada, atidarymą savo dalyvavimu pagerbė Seimo nariai ir stačiatikių šventikas.

Turiu gal nelabai kukliai paminėti, kad šioje konferencijoje gerai pasirodė du jos dalyviai iš mūsų fakulteto. Nerijaus Babinsko pranešimas „Bizantijos sandraugos“ pakraščio šalys XIV–XV a.: socialinės struktūros tipo problema“ sudomino klausytojus suprantamu sudėtingos problemos pateikimu, tai padaryti padėjo ir tikslūs trumpi apibendrinimai, parodomi dideliame ekrane (posėdis vyko Vilniaus savivaldybės salėje).

Mano, t. y. Algio Povilo Kasperavičiaus, tema buvo „Artimųjų Rytų krikščionių tautų genocido atspindžiai lietuviškoje spaudoje ir istorijos vadovėliuose“. Jame pateikti lietuvių spaudos, pirmiausia krikščionių demokratų „Laisvės“, atgarsiai į graikų ir turkų karo 1922–1923 m. įvykius, užsienio agentūrų pranešimai apie turkų kariuomenės įvykdytą Smirnos (Izmiro) miesto sudeginimą ir ten gyvenusių krikščionių žudynes, krikščionių pabėgėlius. Taip pat apie pavojų, kuris grėstų net Bulgarijai, Rumunijai ir Jugoslavijai, jei turkų Kemalio Pašos armijos būtų persikėlusios per Bosforo sąsiaurį į Europą. Pavojus buvo perdėtas, bet tai rodė, kaip europiečiai visiškai pagrįstai vertino turkus. Paminėjau platų Eduardo Turausko straipsnį apie armėnų genocidą „Lietuviškos enciklopedijos“ pirmame tome, išleistame 1933 metais, ir to baisaus įvykio nušvietimą (suprantama, labai lakoniškai) dabartiniuose mūsų vadovėliuose vidurinėms mokykloms.

Šiuo pranešimu nepaprastai susidomėjo jau minėtas Haris Cirkanis. Jis mane dar einantį nuo tribūnos priėjęs pasveikino ir įteikė dvi savo knygas su autografais. Jį, gimusį pabėgėlių iš Ponto šeimoje, matyt, sujaudino tai, kad apie Mažosios Azijos krikščionių tautų genocidą buvo ir yra rašoma tolimoje nuo to regiono Lietuvoje.

Įdomų pranešimą „Bizantijos kalba ir raštas“ pristatė filologas iš Vokietijos dr. Hansas Eideneris. Taigi ir 2009 metų konferencija buvo tarpdalykinio pobūdžio, nors vis dėlto vyravo istorinė tematika. Reikia pažymėti, jog nepasitaikė atveju, kad kurio nors posėdžio pabaigoje salėje liktų pirmininkaujantysis ir du trys pranešėjai. Visada būdavo klausytojų iš tautinių bendruomenių – armėnų, graikų, moldavų ir kt.

2009 m. birželio 21 d. posėdyje konferencijos „Europos Sąjunga ir kultūrinis Bizantijos paveldas“ dalyviai vienbalsiai pritarė oficialiai jos rezoliucijai. Joje buvo pabrėžtas būtinumas išsaugoti, toliau plėtoti ir platinti bizantiškosios kultūros tradicijas, taip pat skirti daugiau dėmesio vidurinių bei aukštųjų mokyklų programose Bizantijos ir jos kultūros istorijai, bendradarbiaujant su atitinkamomis Graikijos įstaigomis.

Šalia kitų, panašaus pobūdžio punktų, rezoliucijoje nurodyta, jog istoriškai būtų teisinga perduoti Sofijos katedrą Stambule stačiatikių Konstantinopolio patriarchui. Šis punktas sietinas su

Turkijos ministrų pareiškimais, kad XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje iš mečetės muziejumi paverstą didingą VI amžiaus Bizantijos architektūros paminklą vėl reikėtų paversti mečete. Dar viename punkte sakoma: „Konferencija gerbia atminimą genocido aukų, krikščionių tautų: armėnų, graikų, chaldėjų, asirų, ir laiko būtinu, kad Turkija, prieš stodama į ES, pripažintų jos vykdyto genocido faktą.“

Tai ne tiek politinis, kiek humanitarinis reikalavimas, nes nepasisakoma prieš Turkijos priėmimą į ES iš principo. Tokio nuosaukimo nerodo kai kurie Vakarų valstybių vadovai. 2008 metais Prancūzijos prezidentas Nicolas Sarkozy interviu JAV žurnalistui į klausimą „Kodėl Jūs prieštaraunate Turkijos narystei Europos Sąjungoje?“ atsakė: „Dėl labai paprastos priežasties – Turkija nėra Europoje, ji yra Mažajoje Azijoje. Taigi nėra jokio pagrindo, kodėl Mažoji Azija turėtų būti Europoje. Kaip jūs iš viso galite to klausyti?.. Juk netgi ne visos Europos valstybės yra Europos Sąjungoje. <...> Turkijos priėmimas apskritai sukeltų destabilizaciją Europoje. Turkijoje dabar yra apie 75 mln. žmonių, o po 25 metų galima tikėtis 100 mln. Taigi, kodėl mes turėtume kurti bendrą Europos šeimą su šalimi, kuri nėra Europoje. Aš noriu vieningos Europos bendrijos, bet tokios, kuri turėtų sienas... [Dėkoju II kurso studentui Simonui Teškevičiui, suradusiam internete N. Sarkozy interviu tekstą – A. P. K.].“

Gali kilti klausimas, kiek aptartos konferencijos reikšmingos Lietuvos mokslui? Tektų atsakyti, kad kitų šalių atstovai susidaro teigiamą įspūdį apie Lietuvą, mato, jog ir mūsieškiai mokslininkai domisi ne vien siaurai suprantama Lietuvos istorija, bet ir jos kultūriniais ryšiais su gana tolima šalimi (buvo keletas lietuvių menotyrininkų pranešimų), o ir tų šalių istorija *in sensum stricto*.

O doktorantus pranešimų ruošimas konferencijoms skatina „treniruotis“ glaustai dėstyti mintis, jiems, kaip ir kitiems pranešėjams, užduodama klausimų ir išvis dalyvių reakcija leidžia spręsti apie savo atlikto tiriamojo darbo teigiamybes bei trūkumus.

Manau, kad su manimi sutiktų N. Babinskas, skaitęs pranešimus 2005, 2007 ir 2009 metų konferencijose, o 2010 m. rugsėjo 30 d. sėkmingai apgynęs daktaro disertaciją „Moldova XIV a. vidu-

ryje – XVI a. viduryje kaip socialinės struktūros tipologijos problema“. Tikriausiai sutiktų ir minkietis S. Kašliakas, 2009-ųjų konferencijoje dalyvavęs jau kaip istorijos mokslų daktaras.

Tarptautinė konferencija pavadinimu „Šiaurės Atėnai: kultūros dialogas tarp Rytų ir Vakarų“ vyko 2010 m. rugsėjo 17–19 d. Dalyvių iš užsienio buvo truputį mažiau, bet užtat daugiau iš Lietuvos. Taip pat ir politikos bei visuomenės veikėjų. Kaip įprasta, pradžioje kalbėjo Seimo nariai, šį kartą – Gediminas Navaitis ir Saulius Stoma. Pažymėtini pasisakymai kituose posėdžiuose: Lietuvos rusų susirinkimo pirmininko Valentino Jafimovo, filosofo ir publicisto Arvydo Juozaičio.

Iš pranešimų atkreipė dėmesį dailininko iš Latvijos pranešimas, pavadintas „Bizantijos tradicijos ikonų tapyboje Baltijos šalyse“, dr. Jelenos Konickos iš Vilniaus universiteto „Vakarai Afono vienuolio akimis LDK laikais“. Pirmą kartą dalyvavo ir skaitė pranešimą Lietuvos istorijos instituto atstovas mokslo darbuotojas dr. Darius Baronas. Ir šios konferencijos neapleido dr. B. Sotirovičius, baltarusis dr. S. Kašliakas bei šių eilučių autorius. Mano tema buvo apžvalginė – „Rytų krikščionybė ir Vakarai. Nuo IV Kryžiaus žygio iki šiuolaikinio karo Irake“. Nepasakodamas pranešimo turinio noriu pažymėti, kad JAV karas su Iraku ir jo okupacija sukėlė, nors racionaliai nepagrįstą, musulmonų įniršį prieš vietinius krikščionis. Terorizuojami ir bauginami jie bėga į Siriją ir Jordaniją. Dar reikėtų paminėti, kad konferencija sutapo su tarptautiniu folkloro festivaliu, joje koncertavo graikų folkloro grupė „Astaraki“ iš Ukrainos, Baltarusijos ansamblis.

Deja, aptartų konferencijų medžiaga, pranešimai nepateikiami spausdintuose rinkiniuose. Tai visiškai suprantama: rinkinių paruošimas ir išleidimas viršija kuklias „Ponto“ draugijos galimybes, tiek žmogiškąsias, tiek finansines. Stebėtis reikėtų kitu – tuo, kad „Ponto“ bendrijos pirmininkas G. Macukatovas – puikus organizatorius, ir jos valdybos nariai sugebėjo surengti jau penkias tarptautines konferencijas, pritraukti dalyvių – įvairių šalių mokslininkų, neturėdami savo patalpų ir daugelio struktūrų, kurios yra kiekviename universitete. Tiesa, lietuvių klausytojų šiose konferencijose paprastai nedaug, bet tai dažnai būdinga ir daugeliui kitų mokslinių konferencijų.

Algis Povilas Kasperavičius